

Radu Carp este profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, Director al Școlii Doctorale de Științe Politice. Doctor în drept al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2002). MA în studii europene și relații internaționale, Institut Européen des Hautes Etudes Internationales, Nisa (1996). Reprezentant al Universității din București în proiectul CIII-PL-0702-09-2021 - *Ethics and Politics in the European Context*, parte a rețelei CEEPUS III, coordonat de Universitatea Catolică Ioan Paul al II-lea din Lublin care reunește universități central și est-europene (2012-). Coordonator al echipei Universității din București în rețeaua științifică europeană *Observatory on Local Autonomy*, coordonată de Université de Lille (2015-). Membru al Comitetului Executiv al E.MA - European Master's Degree in Human Rights and Democratization, program al *Global Campus of Human Rights*, Venetia (2015-). Membru al Consiliului de Conducere al ICR (2017-). A ocupat funcțiile de director general al Institutului Diplomatic Român, Ministerul Afacerilor Externe (2010-2012), prodecan (2008-2010) și secretar științific (2010-2012) la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Colaborări și stagii de predare: Global Campus of Human Rights, Venetia (2019); Università di Genoa (2019); Universitatea Catolică Ioan Paul al II-lea din Lublin (2019); Institutul de Științe Politice, Universitatea din Viena (2017, 2019); National Tchengchi University, Taiwan (2016); EIUC - European Inter-University Centre for Human Rights and Democratization, Venetia (2016, 2017, 2018); Universitatea Matej Bel, Banska Bystrica (2016); Università degli Studi Florența (2015); Institut für Sozialethik, Universitatea din Viena (2015); Institutul de Științe Politice, Universitatea Wrocław (2014, 2017); Universitatea Trnava (2014); Universitatea Umea (2013); Universitatea Carolină, Praga (2013); Universitatea Bologna (proiectul internațional 156171-LLP-1-2009-1-IT-ERASMUS JUSTMEN. „Menu for Justice. Towards a European Curriculum on Judicial Studies”, 2009-2013); Universitatea Szeged (2012); The Munk School of Global Affairs, Universitatea din Toronto (2011); Universitatea „Mykolo Romerio”, Vilnius (2010); Universitatea din Atena (2000). A participat la proiecte de cercetare în colaborare cu mai multe instituții: Academia Română (2018); Wilfried Martens Centre for European Studies (2015); Institut für Rechtsphilosophie, Religions-und Kulturrecht, Universitatea din Viena (2006-2008); Institutul European din România (2007); Institutul „Ludwig Boltzmann” pentru Studiul Problematicii Religioase a Integrării Europene, program al New Europe College, București (2004); TMC Asser Instituut, Haga (2002) etc. A publicat 15 cărți în calitate de autor și coautor. Ultima carte publicată: *Religion in the public sphere. The European and the national perspectives*, Debrecen University Press, 2019. Capitole de cărți și articole publicate în: Austria, Belgia, Bulgaria, Germania, Lituania, Polonia, Republica Moldova, Olanda, SUA, Ucraina.

RADU CARP

O LUMINĂ ÎN ÎNTUNERIC

DEMOCRATIE, STAT DE DREPT ȘI DREPTURILE OMULUI ÎNTR-O LUME ÎN SCHIMBARE

național, fără vreo concesie, abatere sau aproximare, sunt atent construite. Democrația, statul de drept, drepturile omului fac obiectul dezbatelor publice, iar însăși existența acestor dezbateri (acolo unde sunt permise) este o dovedă a faptului că singurul sistem care poate asigura libera exprimare simultană a ideilor pro și contra este cel democratic.

Aceste teme, dacă nu ar exista sau nu ar fi dezbatute, ar da naștere unei lipse de orizont, unui întuneric în care nu am distinge cine sunt adversarii democrației. Tezele și antitezele pe marginea lor asigură sinteza, ieșirea din întuneric. O singură dezbatere sau un șir de dezbateri izolate nu pot genera un astfel de rezultat. Acesta este motivul pentru care am intitulat această carte „O lumină în întuneric”. Nu putem pretinde a face lumină în locul unde aceasta lipsește cu desăvârsire, dar cel puțin un far poate fi aprins pentru a-i călăuzi pe cei doritori să înțeleagă de ce democrația, mai ales în varianta liberală, are multiple avantaje și tocmai din această cauză beneficiază de contestări atât de diverse.

Cartea grupează mai multe articole scrise și publicate în perioada august 2017 - martie 2020. Toate aceste contribuții gravitează în jurul câtorva teme: democrația și pericolul populismului, statul de drept, minoritățile naționale, drepturile omului, religia în spațiul public, guvernanța europeană, sistemele politice naționale, relațiile internaționale. De multe ori, cel care studiază politica cu instrumente științifice este obligat să coboare în arenă, să aplice unele modele explicative unor situații a căror succesiune este extrem de rapidă și pare a nu avea nicio logică. Explicațiile oferite în această carte, însumate, ajută la înțelegerea unei realități care pare din ce în ce mai greu de înțeles. În realitate, conceptele-cheie sunt finite, iar diversitatea situațiilor generează doar câteva opțiuni de interpretare care ajută la conturarea unui model explicativ coherent. Democrația nu a dispărut, dimpotrivă, eșecul regimurilor non-democratice de a oferi soluții pentru problemele cetățenilor este din ce în ce mai evident. Modelul democrației liberale a rămas de actualitate și nu există un alt model alternativ care să ofere garanții pentru manifestarea liberă a nevoilor tuturor celor care alcătuiesc o societate pe deplin dezirabilă - deopotrivă deschisă modernității și adaptată tradițiilor.

București, 9 martie 2020

CUPRINS

Argumentum.....	7
I. Starea actuală a democrației	11
II. Protecția minorităților naționale, democrația și statul de drept	19
III. Context politic național, populism, democrație și stat de drept în Europa	37
IV. Democrația românească - practici interne, provocări externe	85
V. Evoluții politice în Republica Moldova.....	133
VI. Vecinătatea estică - euopenizare și (de)democratizare.....	169
VII. Religia în spațiul public și contextul național/internațional.....	197
VIII. Guvernanța europeană, statul de drept și euopenizarea politicii naționale.....	221
IX. Democrație, autoritarism și drepturile omului în contextul relațiilor internaționale.....	259
Bibliografie	287
Indice de concepte.....	295

I. Starea actuală a democrației

Stânga - dreapta - un clivaj peren (nu doar politic)¹

Alegerile din Europa din ultima vreme au relevat eșecul partidelor de stânga, ascensiunea partidelor populiste și a liderilor populiști, anti-sistem. Înseamnă aceasta sfârșitul clivajului tradițional stânga - dreapta? Pentru a răspunde la această întrebare, ar fi util de văzut felul în care știința politică s-a raportat la această dihotomie. Norberto Bobbio a publicat *Dreapta și stânga* în 1994², cu puțin timp înainte de alegerile din acel an din Italia, care aveau să marcheze apariția unei noi mișcări politice, *Forza Italia*. Atunci când interpreții acestui fenomen prevădeau dispariția stângii și a dreptei, Bobbio formula argumente în favoarea păstrării acestei distincții. Contrapunerea stângii și a dreptei reprezintă pentru Bobbio un caz de gândire dualistă, cu motivații psihologice, sociologice, istorice și chiar biologice. Mai mult, există dualități în care cei doi termeni sunt nu doar antagonici, ci și complementari. Universul poate fi interpretat ca o sumă de entități discordante, care se îndepărtează constant sau ca o sumă de entități convergente care sfârșesc prin a se combina pentru a da naștere unei entități superioare. Carlo Galli, într-o carte publicată în 2010, *Perché ancora destra e sinistra*³, merge în aceeași direcție: dreapta și stânga au o semnificație bazată pe valori (egalitate vs. inegalitate), politică, temporală (conservare vs. progres). Galli mai face o observație pertinentă, anume că întotdeauna stânga și dreapta au fost contestate ca fiind scheme de interpretare valide pentru realitatea politică.

Un clivaj actual care nu avea o componentă politică inițial, dar care avea să o capete ulterior este cel între suveranitate și globalizare. Deja în 1998 John Gray atrăgea atenția, în *False dawn. The delusions*

¹ Timpul, 7 decembrie 2017.

² Norberto BOBBIO, *Dreapta și stânga*, traducere de Mihaela Șchiopu, Humanitas, București, 1995.

³ Carlo GALLI, *Perché ancora destra e sinistra*, Laterza, Bari, 2013.

of global capitalism⁴, că acest clivaj a început să apară în societățile aflate în afara Occidentului, dar care s-au lăsat purtate de valul globalizării pentru a intra în modernitate. Gray consideră la acea vreme că oricând este posibilă apariția acestui clivaj și în societățile occidentale, pe măsură ce acestea se vor confrunta cu globalizarea pe care au impus-o în exterior. Globalizarea a importat în Europa criza economică, începând cu 2008. Acest import a făcut ca clivajul suveranitate - globalizare să ducă la întărirea partidelor care susțin clivajul respectiv sau la apariția unor astfel de partide acolo unde nu existau. Islanda a fost țara în care efectele crizei economice globale s-au făcut puternic simțite, încă de la început. Criza economică a dus la destructurarea spectrului politic. Alegerile din 2017, în care un partid de centru-dreapta a câștigat cele mai multe voturi, dar nu a putut forma o majoritate, iar spectrul politic a devenit extrem de fragmentat, reprezentă un exemplu clar al faptului că noul clivaj suveranitate - globalizare a produs efecte de durată.

Pe baza acestui clivaj, Frontul Național s-a întărit în Franța, la fel FPÖ în Austria, au apărut Mișcarea 5 stele în Italia, AfD în Germania, Syriza în Grecia, Podemos în Spania, iar partidele tradiționale de stânga (Slovacia) sau centru-dreapta (Ungaria) au devenit populiste. Tocmai când acest clivaj nu mai putea susține reflecția sa în politică, a apărut criza refugiaților în 2015. Această criză reprezintă de fapt efectul globalizării, iar din acest motiv reacțiile suveraniste nu au întârziat să apară. Partidele de stânga și dreapta tradiționale nu erau pregătite pentru aceste două șocuri succesive, într-un interval redus de timp. Au încercat să se adapteze, dar, în unele cazuri, a fost prea târziu. Partidele populiste s-au identificat cu dimensiunea suveranistă a acestui clivaj și au produs politici publice în acest sens, punându-le chiar în aplicare, odată ajunse la guvernare.

De fapt, aceste partide populiste nu sunt partide fără ideologie, ci sunt apropiate de stânga sau de dreapta. În urmă cu câțiva ani se vorbea doar despre partide *right-wing populism* (populiste de dreapta). Astăzi, după ascensiunea Syriza și Podemos, vorbim și despre *left-wing populism* (populiste de stânga). Populismul este, potrivit definiției lui Cas Mudde și Cristóbal Rovira Kaltwasser, o „thin -

⁴ John GRAY, *False dawn. The delusions of global capitalism*, Granta Books, London, 2002.

*centered ideology*⁵, o ideologie slabă care împrumută concepte de la stânga și dreapta, dar le oferă o altă semnificație. Cum putem vorbi despre sfârșitul distincției dreapta - stânga dacă principalele concepte pe care se bazează acestea au intrat în vocabularul populiștilor?

Treptat, partidele care îmbrățișează ideologii tradiționale se vor adapta clivajului suveranitate - globalizare sau vor dispărea. În Austria, partidul conservator ÖVP a preluat tema migrației, astfel încât partidul populist de dreapta FPÖ a fost lipsit de principalul său atu. La fel s-a întâmplat în Ungaria, unde Fidesz a accentuat aceeași temă pentru a nu fi acaparată de Jobbik. În Franța, Nicolas Sarkozy a încercat aceeași strategie în fața Frontului Național, fără a fi însă urmat de alți lideri ai republicanilor. La fel procedează Jean - Luc Mélenchon care dorește să transforme *La France insoumise* dintr-un partid de extremă-stânga într-o mișcare populistă de stânga. Partidele tradiționale de stânga au refuzat să preia teme resuscitate de partidele nou apărute populiste de stânga și au pierdut din influență. În Grecia, socialistii au cedat în fața Syriza⁶, la fel s-a întâmplat în Spania în fața Podemos. În alte țări, votanții stângii au migrat la partidele populiste, la cele anti-sistem sau la cele ecologiste. Dreapta pare a fi mai bine adaptată noului clivaj. Pentru moment. Atunci când migrația va genera probleme sociale care nu pot fi rezolvate de partidele populiste de dreapta, partidele tradiționale de stânga vor recăstiga teren.

Clivajul suveranitate - globalizare va fi absorbit de cel între stânga și dreapta. Nu se poate anticipa deocamdată în cât timp. Pentru partidele tradiționale de centru-dreapta sau de stânga, este o chestiune de supraviețuire. Inamicul lor comun este reprezentat de partidele anti-sistem (de tip *En Marche*) care neagă radical orice opozitie între dreapta și stânga. Experimentul *Forza Italia* ne-a arătat că aceste partide sunt mai mult vehicule pentru lideri precum Silvio Berlusconi. La fel se va întâmpla probabil cu partidul ANO al oligarhului Andrej Babiš: când acesta nu va mai avea nevoie de un vehicul electoral, partidul se va îndrepta înspre stânga și dreapta, în egală măsură (este

⁵ Cas MUDDE, Cristóbal Rovira KALTWASSER, *Populism. A very short introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2017.

⁶ Legat de ascensiunea Syriza, vezi James KIRCHICK, *Sfârșitul Europei. Dictatori, demagogi și noui ev întunecat*, traducere de Anacoana Mîndrilă - Sonetto, Polirom, Iași, 2018, pp. 221 - 245.

și opinia lui Paul Lendvai, într-un articol publicat în *Der Standard*⁷). Poziționările succesive ale USR arată de asemenea că tensiunile dreapta - stânga sfârșesc prin a ieși la suprafață.

Într-un articol publicat în *The Guardian*⁸, Cas Mudde consideră că partidele de stânga au greșit atunci când au început să experimenteze neo-liberalismul prin încercări de tipul *third way* în cazul laburiștilor britanici. Aceeași eroare o fac astăzi partidele de centru-dreapta încercând să preia retorica populistă împotriva migrației (cazul Olandei și al Austriei, ambele la alegerile parlamentare din 2017, Rutte și Kurz aplicând rețete similare în fața partidelor conduse de Wilders, respectiv Strache). Este prematur a afirma dacă Mudde are sau nu dreptate. Partidele de centru-dreapta sau de stânga sunt divizate asupra provocărilor populismului, alegerea fiind între preluarea temelor populiste sau respingerea lor radicală.

Indiferent ce cale vor urma aceste partide, clivajul dreapta - stânga va supraviețui, fie și doar în forma non-politică despre care scria Norberto Bobbio. Această *forma mentis* se va putea, eventual, transforma din nou într-un clivaj politic, într-un viitor greu de prevăzut. Realitatea politică va fi întotdeauna cu un pas înaintea teoriilor politice, dar acestea rămân instrumente utile care ne ajută să facem alegeri raționale sau să înțelegem opțiunile altora.

Neîncrederea în democrație - un fenomen reversibilⁱⁱ

Odată cu războiul din Vietnam și afacerea Watergate, americanii au început să nu mai aibă încredere în politicieni. Dacă în cazul celor născuți în anii 1930, această încredere este în prezent de 84%, în cazul celor născuți în anii 1980 a ajuns deja la mai puțin de jumătate - 41%.

Situată nu este mai bună nici în cazul încredерii în instituții. Doar 30% dintre americani declară că au încredere în Curtea Supremă, una dintre instituțiile care stau la baza modelului de democrație americană. Numai 7% dintre americani au încredere în

⁷ Paul LENDVAI, *Kein neuer Ostblock*, 30.10.2017, <https://www.derstandard.at/story/2000066910676/kein-neuer-ostblock>, accesat la data de 29 februarie 2020.

⁸ Cas MUDDE, *Europe's centre - right is on the wrong track with 'good populism'*, 30.10.2017, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/30/europe-centre-right-wrong-track-good-populism-nativism>, accesat la data de 29 februarie 2020.

ⁱⁱ Timpul, 29 octombrie 2018.

Congres. Mai puțin de jumătate dintre tinerii americani declară că sunt interesați de politică.

În Europa situația este identică. Cetățenii nu mai au încredere în instituții, iar tinerii nu mai vor să se implice în politică.

De exemplu, în Franța încrederea în Jacques Chirac atinsese în 2005 un record trist și fără precedent, de 25%. Succesorul său, Nicolas Sarkozy, părea că va rămâne mai mult timp cu o cotă de încredere ridicată, dar în 2011 această cotă atinsese un nou minim istoric, de 20%. François Hollande nici nu a mai avut beneficiul unei cote inițiale ridicate de încredere, iar neîncrederea constantă a alegătorilor l-a determinat să nu mai candideze pentru al doilea mandat. Emmanuel Macron a marcat un moment de ruptură în mai 2017, când a fost ales președinte, dar la numai două luni de la alegerea sa, cota de încredere atinsese 37% - cel mai rapid declin al unui președinte în funcție în Franța. În august 2018 cota sa de încredere atinsese 27%.

Neîncrederea în politicieni este aşadar un fenomen global. Cetățenii nu mai au încredere în politicieni. Fenomenul este îngrijorător, iar politicienii nu pot să îi facă față: pe măsură ce vor să intre mai mult în grațiile alegătorilor, nivelul de neîncredere crește mai mult, nu scade.

Yascha Mounk prezintă în cartea sa, *The people vs. democracy. Why our freedom is in danger & how to save it*, apărută în 2018⁹, cazul real al unui politician american, veteran al politicii, reales de mai multe ori, care îi relata faptul că, în timpul unei emisiuni la radio la care participa, o femeie a intervenit în direct și l-a întrebat: „de ce ne minți?”. Atunci când politicianul a întrebat la ce se referă mai concret, interlocutorul i-a replicat: „Nu știu. Se spune tot timpul la radio că toți politicienii ne mint, aceasta înseamnă că și tu ne minți”. Această relatare, un episod care se poate întâmpla în SUA sau oriunde în lume la ora actuală, arată foarte clar că media are parte ei de vină în generarea acestui sentiment de neîncredere. Generalizările nu ajută decât eventual pentru mărirea ratingului, dar aduc un prejudiciu major pentru democrație.

Teoreticienii politicii au refuzat mult timp să vadă în această neîncredere generalizată semnul unei îngrijorări referitoare la calitatea

⁹ Yascha MOUNK, *The people vs. democracy. Why our freedom is in danger & how to save it*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2018.

democrației. Ronald Inglehart și Pippa Norris au crezut mult timp că această neîncredere este un semn al maturității alegătorilor care cer astăzi mai mult de la cei pe care îi aleg¹⁰. Din acest motiv s-a făcut distincția între legitimitatea conducerilor și legitimitatea unui regim politic. Scăderea gradului de satisfacție față de clasa politică nu ar însemna scăderea gradului de încredere într-un regim politic democratic. Realitatea contrazice însă această teorie. Nivelul de încredere în partidele anti-sistem și anti-democratice a crescut. În Austria aceste partide au câștigat mai mult cu 18% la alegerile din 2017, în Danemarca - cu 8,8% în 2015, în Letonia - cu 6% în 2014, în Olanda - cu 30% în 2017, în Suedia - cu 7,2% în 2014. Recordul s-a înregistrat la alegerile din martie 2018 din Italia, unde partidele anti-sistem au câștigat împreună 50,1%.

Freedom House a concluzionat în 2017¹¹ că, pentru al doisprezecelea an consecutiv, în mai multe țări democrația este în regres decât numărul țărilor în care a progresat. 89 țări au regresat în 2017, doar 27 au devenit mai democratice, potrivit *The Economist Intelligence Unit*. Altfel spus, ne aflăm într-o perioadă ce poate fi numită „val de anti-democratizare” sau regres democratic.

La nivel global, potrivit unui studiu *Pew Research Centre*¹², 24% dintre cetățeni din 38 de țări cred că armata poate să rezolve problemele curente, iar 26% agreează ideea unui lider puternic, dar totodată 78% sunt de acord cu ideea unor alegeri democratice pentru stabilirea celor care reprezintă voința populară. Aceasta înseamnă că liderii puternici au sprijinul popular, dar nu și un mandat explicit să transforme democrațiile existente în regimuri autoritare. Interesant este că sprijinul pentru o conducere militară a crescut cel mai mult în SUA, apoi în România, Suedia, Polonia, Marea Britanie. În afara de Suedia, în care dezbaterea pe marginea apartenenței la NATO pare a fi

¹⁰ Ronald INGLEHART, Pippa NORRIS, *Cultural backlash. Trump, Brexit and authoritarian populism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019.

¹¹ Freedom House, *Populists and autocrats: The dual threat to global democracy. Freedom in the world 2017*, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FIW_2017_Report_Final.pdf, accesat la data de 29 februarie 2020.

¹² Pew Research Center, *Globally, Broad Support for Representative and Direct Democracy*, October 2017, file:///C:/Users/TS/Downloads/Pew-Research-Center_Democracy-Report_2017.10.16.pdf, accesat la data de 29 februarie 2020.

influențat opțiunea cetățenilor, în toate celelalte state populismul este o realitate (Polonia, Ungaria), o prezență implicită datorită alegerii lui Donald Trump și respectiv Brexit sau o amenințare foarte puternică (România). Neîncrederea în democrație are ca rezultat o încredere mai mare în armată. La fel de interesant este că țara cu cea mai mare scădere a nivelului de încredere în armată este Chile - mai mult ca sigur din cauza efectelor negative ale dicturii militare și a efectelor pozitive ale democrației, resimțite ca atare. La capitolul sprijin pentru un lider puternic, România este pe primul loc în lume în 2017 în ceea ce privește creșterea față de anul precedent.

Care este soluția pentru a reduce neîncrederea în democrație? Yascha Mounk consideră că cel mai eficient remediu este ca politicienii să credă ei însăși în virtuile democrației: nu poți pretinde cetățenilor să aibă încredere în democrație, dacă transmiți la rândul tău un mesaj de neîncredere. Atunci când cetățenii afirmă „toți politicienii mint” sau „toți politicienii sunt hoți”, cea mai indicată reacție pentru un politician este să spună că generalizările nu ajută, iar dacă există exemple concrete, acestea să fie denunțate în public. Un politician care afirmă la rândul lui că toți politicienii mint sau fură, în afară de el, cel care are o soluție magică la aceste probleme, erodează inevitabil încrederea în democrație.

Un alt remediu este ca media să fie obiectivă, în afara jocului politic. O presă obiectivă este un avantaj pentru democrație. O presă care acționează pe baza partizanatului politic induce neîncrederea în democrație.

Un al treilea remediu este înțelegerea diferenței dintre competiție onestă și dorința de a anihila adversarul. O situație în care liderii unui partid au ca unic scop suspendarea sau acuzarea unui adversar politic pentru înaltă trădare, iar liderii altui partid, opus celui dintâi, folosesc constant plângerile penale, nu are cum să inducă un sentiment de încredere în democrație. I s-a reproșat la un moment dat regretatului senator McCain că nu a denunțat presupusa origine arabă a lui Barack Obama, iar McCain a declarat că este în dezacord politic cu Obama, dar aceasta nu înseamnă că este de acord cu atacurile fără temei la adresa lui. McCain a dispărut și a fost onorat aşa cum se cuvine, drept un promotor al valorilor democratice care și-a atras respectul nu numai al alegătorilor săi, dar și al adversarului său politic, Obama.

Un ultim remeđiu este apărarea independenței justiției. În Ungaria, Polonia, România sau în Filipine (atunci când președintele Duterte l-a demis pe președintele instanței supreme care criticase introducerea legii marțiale), atacul liderilor care nu iubesc democrația a vizat în primul rând justiția. Opoziția cetățenilor atunci când apar reforme prin care se atentează la independența justiției este vitală pentru încrederea în democrație.

Remedii la actuala neîncredere în democrație există. Dacă ele vor fi aplicate constant, este posibil să existe și un răspuns pozitiv la întrebarea dacă actualul val de regres democratic va face loc unei mai mari legitimități a democrației. Precedentele valuri de democrație au creat prosperitate și au asigurat libertatea cetățenilor. Virtuțile democrației sunt neschimbate, trebuie doar expuse aşa cum sunt.

II. Protecția minorităților naționale, democrația și statul de drept

Minoritățile, cetățenia și diversitatea culturalăⁱⁱⁱ

Vă mărturisesc sincer că înainte de a veni aici nu știam nimic despre C'Art Fest, iar după ce am primit această invitație de la bunul meu prieten Daniel Șandru m-am interesat și am aflat doar lucruri bune. Este un mod exemplar de a pune în lumină o anumită comunitate locală. Venind înspre Cristian, am văzut că foarte multe comune au fost declarate orașe, chiar municipii. Am trecut prin municipiul Codlea. M-am întrebat „oare de ce este Cristian dezavantajat și de ce nu este și el municipiu?”. Aceasta a fost o politică la începutul anilor 2000, dintr-o frustrare a autorităților de atunci legată de negocierile cu Uniunea Europeană, când de la Bruxelles ni se atrăgea atenția că, potrivit statisticilor, populația trăiește mai mult în rural. Am vrut să demonstrează că suntem de fapt o țară urbană și au fost transformate, fără nicio justificare, sate și comune în orașe și municipii. Aceasta este cu totul altă istorie, dar legată de discuția de astăzi după cum se va vedea. În al doilea rând, locul acesta este foarte bine ales pentru o asemenea discuție pentru că am publicat recent un dialog cu Eginald Schlattner¹³ și i-am pus o întrebare: „după ce vor muri ultimii săși din România (deoarece se apropie de extincția biologică, cei mai tineri sunt de 70 de ani în anumite comunități, restul sunt plecați în Germania, au o anumită transhumanță, vin din Germania în România și invers) va dispărea și spiritul care a animat Transilvania timp de 800 de ani?”. Mi-a răspuns că „nu va dispărea pentru că voi românii v-ați contaminat de la noi cu spiritul german. Vă place să vă trimiteți copiii la școală să învețe limba germană, pentru că în felul acesta considerați că ei vor avea mai multe oportunități în

ⁱⁱⁱ Publicat inițial în Polis, vol. VI, nr. 3 (21)/2018, pp. 33 - 40.

¹³ Radu CARP, Eginald SCHLATTNER, „Dumnezeu mă vrea aici”, Lumea credinței, București, 2018.